

صافی : ۵

تشرین ثانی ۱۹۲۷

پیل : ۱

فلسفہ و اجتماعیات

مجموعہ سی

مؤسسی

آگاہ سری

مدیری

محمد رُوت

آیدہ برنشر اولونور

استقلال و قباطاش لیسہ لری فلسفہ
و اجتماعیات و تجارت مکتبی اقتصاد معلمی

استقلال لیسہ سی مدیری استانبول ارکک
و استقلال لیسہ لری ادبیات معلمی

بر صاپدہ

- تربیتی قسم : دینی اجتماعیات ہلیمی ضیا
قانونر تحاول ایدرمی (پوانقارہدن) م . الہامی
قیمتار عالمی (بوغلہدن) زہت رُوت
علمک فلسفی قیحتی حامی سنج
اجتماعی حادثہ نہدر اسماعیل خمر
تطبیقی قسم : بشری ادبیاتک معشری اساسلری ہلیمی ضیا
تقدیر و تحلیل قسمی : علم و فرضیہ : (پوانقارہدن) م . ا .
یکی اجتماعیات درسلری . (محمد عزت) م . ت .
صوری و تطبیقی منطق : (حسن عالی) ح . صہ
اقتصاد و ملی سنجیہ ہرمان لہوی (آلمانجہدن) در . ر .
فلسفی نشریات : آرتور ہلمان (آلمانجہدن) در . ر .
دارافتون ادبیات فاکولتہ سی مجموعہ سی (**)
روحیات مجموعہ سی : (فرانسزجہدن) ح . س
مخابرہ شافیرہ بریہ

ادارہ خانہ : استانبول - شہزادہ بائی - استقلال لیسہ سی داخلندہ دائرہ مخصوصہ
استانبول - مطبعہ آمدی

قانونلر تحاول ایدیه ییلیرمی ؟

« پووانقاره » نك « صوك دوشونجهلر » آدلى كىتابندن : [مابعد]

VI

شاید بشریتك ، فرض ایتدیكمزدن دها اوزون - قانونلرك گوزلری اوگنده تحاول ایتدیكنی كوره جك قدر اوزون - زمان دوام ایتمه سی لازمكسه یدى نه اوله جقدی ؟ ویاخود ، بوتحول نه قدر بطی واقع اولورسه اولسون ، برقاچ بطن صوكره بوتحولى محسوس قیله جق کافی درجه ده حساس آلتلره مالك بولونسه یدق عجباً مسئله نه حال كسب ایدردی ؟ اووقت قانونلرك تبدلنى استقراء ویا انتقال inference طریقله دكل ، بلكه دوغریدن دوغری به مشاهده ایله آكلایه جقدق . عجباً یوقاریده كى محاكه لر بوتون قیمتلرینی غائب ایتمه جكلر میدر ؟ سلفلریمزك تجربه لرینی احتوا ایدن اثرلر ، ماضى نك اثار باقیه سی اوله جقلر ویزی بو ماضى حقنده آنحق بالواسطه معلوماتدار ایدیه جكلردر . زده اولوغ ایچون مستحانه لر نه ایسه ، تاریخجی ایچون ده اسكى وثیقه لر اودر . اولجه كلن عالملك اثرلری ده آنحق اسكى وثیقه لردر . بو وثیقه لر ، او عالملك فكرلری حقنده یزی ، اونلرك بزه مشابهنه نسبتنده معلوماتدار ایدیه جكلردر . اكر عاله مك قانونلری دكیشمش اولسه ، عاله مك بوتون قسملری بو دكیشمه نك تأثیرینه معروض اوله جغندن ، انسانلق ده بو تأثیردن مصون قالماز . انسانلغك یكى بر وسطده یاشایه بیلدیكنی دخی فرض ایتسه ك ، بو وسطده یاشایه بیللمسی ایچون اونك ده دكیشمه سی ایجاب ایدر . او حالده اولجه كلن انسانلرك لسانی ده بزم ایچون آكلاشلماز برشی اولور . اونلرك قوللاندقلری ككه لرك بزه كوره معناسى قالماز ویاخود اونلرك ككندن غیری بر معناسى حائز اولور . هنوز فیزیک قانونلرینك دكیشمه رك دورددقلری محدود عصرلر طرفنده ده ذاتاً بو اولمادیمی ؟

او حالده دائماً عینی قیاس مقسمه دوشویورز : یا اسكى وثیقه لر بزم ایچون واضح

قاله جقئر - که بوده عالمک دائماً عینی اولدیغنه علامتدر - و بزّه باشقه برشی او کره ته میه جکئر ، یا خودده غیر قابل فهم برر معما اوله جقئر و بزّه هیچ برشی حتی قانونلرک دیکشوب دیکشمه دکلیرنی بیله او کره ته میه جکئر در . بیلیمورز که بو وثیقه لرک بزّه نظراً برر *lettre morte* اولملری ایچون بو قدرینه بیله لزوم یوقدر . اساساً اسکی انسانلر ؛ طبق بزم کبی ، قانونلر حقنده یالکیز قسمی *Fragmentaire* معلوماته صاحبیدلر . بو قسملر حتی بوزولمادن قالمش اولسه لردی یینه بونلری برلشدیرمک ایچون دائماً برواسطه بوله جقدق . اگر بونلردن کاسکی برینک بزّه ، ضعیفلامش ، قطعیتسز ویاری سیلیک برخیالی قالمشسه ، بو برلشدیرمکی اولیتله یاپارز .

VII

شیمدی ده مسئله بی باشقه بر نقطه نظر دن کورده لم . بلا واسطه مشاهده نک بزّه ویردیکی قانونلر برر محصله دن باشقه برشی دکلدلر . مثلاً ماریوت قانوننی نظراً اعتباره آلام . فیزیقچیلرک اکثریتی ایچون بو قانون ، غازلرک نظریه حرکیه سنک بر نتیجه سنیدن باشقه برشی دکلدر . غاز موله کوللری پک بویوک سرعتلره متحرکدرلر و معضیل بر طاقم محرک لر رسم ایدرلر . بو موله کوللرک متقابلاً یکدیگری جذب و دفع ایتمه لرینک هانکی قانون تحشده واقع اولدینی بیلنسه ، بو محرک لرک تام معادله لرینی یازمق امکائی وارد . حساب احتمالات قاعده لرینه توفیقاً بو محرک لر اوزرنده یاپیلان محاکمه لرله ، بر غازک کثافتنک ، تضیقینه متناسب اولدینی اثبات ایدیلر .

او حالده قابل مشاهده جسملری اداره ایدن قانونلر ، موله کولی قانونلرک نتیجه لرندن باشقه برشی دکلدر .

بونلرک بسیط لکلری ظاهری در و فوق العاده معضیل بر شأنی کیزلرلر . بو معضلیت ده بالذات موله کوللرک عدیده اولچولور . لکن ایشته بو عددک چوق بویوک اولماسی دولایسیله درک تفرع اتده کی آریاقلر *divergences* متقابلاً بربرلرینی تعویض ایدرلر . بزی آهنگه اینان دیران ده بودر .

احتمال ، بالذات موله کوللر برر عالمه مدد و اونلرک ده قانونلری - احتمال - برر محصله دن باشقه برشی دکلدر و بو محصله لرک صرکلیرنی بولمق ایچون - نزده ده توقف ایتک لازم کلدیکنی بیلیمه رک - موله کوللرک موله کوللرینه قدر اینک ایجاب ایدمه جکدر .

اوحالده قابل مشاهده قانونلر ایکی شیئه تابعدرلر : ۱° موله کولی قانونلره ؛ ۲° موله کوللرک طرز ترتیبه . دیکشمه مک خاصه سنی حائر اولان قانونلر ، موله کولی قانونلردر ؛ چونکه بالذات بونلر حقیقی قانونلردر . دیکرلری ظواهردن باشقه برشی دکدر . لکن موله کوللرک طرز ترتیبی واونکله برابر قابل مشاهده قانونلر دیکشه بیلیر . بوده قانونلرک تحاوله ایناعق ایچون بر سبیدر .

VIII.

اویله بر عالم فرض ایدیورم که ، بو عالمک مختلف اقسامی فوق العاده مکمل بر ناقلیت حروریه یی حائر اولسون ، او صورته که بو مختلف قسملر دائمی بر سخونت موازننده بولونسونلر . بو عالمک ساکنلرینک ، بزم تفاضل سخونت دیدیکمزشی حقنده هیچ بر فکرلری اولیه جق و اونلرک فیزیق کتابلرنده مقایسه سخونته حصر ایدیش بر مبحث ده بولمیه جقدر . بونقطه مستثناء بو کتابلر اولدجه مکمل اوله بیلدکلری کی بالذات بزمکیلردن دها بسیط بر چوق قانونلری ده احتوا ایده بیلیرلر .

شیمدی بو عالمک یواش یواش وانشعاع طریقیله صوغودیغنی تصور ایده لم . بو عالمک هر طرفنده سخونت یکنسق قاله جق ، فقط زمانه بو سخونت تنزل ایده جکدر . بو عالمک ساکنلرندن بریسنک له تارژی حاله دوشدیکنی و بر قاج عصر صوکره اویاندیغنی فرض ایدیورم . بو آدامک دها صوغوق بر عالمده یاشایه بیلدیکنی ده قبول ایده لم . [بو قدرشی فرض ایتدیکمزه کوره بونی ده قبول ایده بیلیرز .] اویاندیغنی وقت اخفادینک ده بر طاقم فیزیق کتابلری یابدقلمی فقط ینه مقایسه سخونتدن بحث ایتدکلمی کوره جکدر . لکن بو سفر بو کتابلرک اوکره تدکلری قانونلر ، اولجه بیلدیکنی قانونلردن پک باشقه اولاجقدر . مثلاً ؛ اونلر ، صویک اون ملیتمه جیوه تضیقنده غلیان ایتدیکنی اوکرتمشردی ؛ یکی فیزیقجیلر ، صویک غلیانی ایچون تضیقک بش ملیتمه قدر تنزلی لازمکلدیکنی مشاهده ایدرلر . اولجه مایع اوله رق طانیدیغنی بعضی جسملر صلب اوله رق کورونه جکلر . . الخ . عالمک مختلف اقسامک متقابل مناسبتلرینک جمله سی سخونته تابعدر و سخونت تبدل ایدنجه بوتون بو مناسبتلر آلت اوست اولور .

پک اعلا ! بو مخیل عالمک ساکنلری ایچون سخونت نه قدر مجهول ایسه ،

بزم ایچونده اوقدر مجهول بر طاقم عین ثابتلرک *entités* موجود اولوب اولدیغنی بیلیمورمی ز ؟ وینه بیلیمورمی زکه ، حرارتی انشعاع طریقیه ضایع ایدن بر دنیا ایچون اولدیغنی کی بزمده بو عین ثابتلر تحوول ایتمز و بو تحوولده باجمله قانونلرک تحوولی مؤدی اولماز ؟

IX

تکرار تصویری عالمزه دونه لم و بو عالمک سا کتیرینک - یئفه ز اهل کهنی حکایه سنی تکرار ایتمه دن - بو تحوولک فرقنده اولملرینک امکانی اولوب اولدیغنی کندی کندی مزه صورالم . شبهه سزکه ؛ سیاره لرینک اوستنده کی ناقلیت حروریه ، نه قدر مکمل اولورسه اولسون مطلق اولماز ؛ اوصورتده که بوراده فوق العاده کوچوک سخونت تفاضللری ینه ممکندر . بو سخونت تفاضللری اوزون زمانلر مشاهده ایدیه میه جک ، لکن برکون احتمال ده ا حساس مساحه آلترلی تصور اولنه جق و داهی برفیزیتیجه ده ، همان همان غیر محسوس اولان بو سخونت تفاضللری میدانه چیتاراجقدر . بر نظریه تأسس ایدیه جک و بو سخونت فرقلرینک بوتون فیزیکی حادثه لر اوزرینه مؤثر اولدیغنی کوریه جک ونه ایت کوروش طرزلری ، معاصرینک اکثرینه مخاطره لی و فضله جسارتلی کوزوکن بعضی فیلسوفلر ؛ عالمک وسطی سخونتک و بونکه برابر معلوم بوتون قانونلرک ماضی ده تحوول ایدیه بیلیمش اولدقلرینی ادعا ایدیه جکلردر .

زده بویه برشی یاپامازی بر ؟ مثلاً ، میخانیکک اساسی قانونلری اوزون زمانلر مطلق کی تلقی ایدلی . بو کون بعضی فیزیقیلر ؛ بو قانونلرک شکللرینک دیکشدرلمسی لازم کلدیکنی ، ده ا دوغریسی کیشله نیلمه لری ایجاب ایتدیکنی ، بو قانونلرک آنجق بزم مانوس اولدیغمز سرعتلر ایچون تقریباً دوغرو اولدقلرینی وضیا سرعتنه مقیس سرعتلر ایچون دوغرو اولق صفتی غائب ایدیه جکلرینی سویلیورلر . بو کوروش طرزلرینی ده رادیوم اوزرینه یاپیلان بعضی تجربه لره استناد ایتدیریورلر . قوانیت *dynamique* ک اسکی قانونلری ده آنجق ایچنده بولندیغمز عالم حقنده بو قدر دوغرو درلر . لکن طاهراً آز چوق حقی اوله رق شویه بر سؤال صوریلمازمی ؟ مادامکه قدرتک دائمی صورتده داغلمه سی یوزندن ، جسملرک سرعتلری - زنده قوتلرینک حرارته منقلب اولسی دولایسیله - آزالغه سی

ایدرلر، احوالده ماضی ده کافی درجه ده اوزاغه کیدلده کده، ضیا سرعتک آرتق فوق العاده بر سرعت تلقی ایدیه میه جکی بر دوره راست کله مزمی؟ و بو دوره - بوقاریده کی ملاحظه لره نظراً - قوانینک قلاسیک قانونلرینک ده دوغرو اولما لرینک امکانی یوقیدر؟

دیگر طرفدن قابل مشاهده قانونلرک، عینی زمانده هم موله کولی قانونلره هم ده موله کوللرک طرز ترتینسه تابع برر محصله اولدقلرینی فرض ایدیم. علمی ترقیلر؛ بزی، بو تابعیه استیناس ایتدیرنجه، شبهه سز بزد؛ موله کولی قانونلرک خاصه لری دولایسیله، موله کوللرک طرز ترتیلرینک اولجه، بو کونکی طرز ترتیلرندن باشقه اولدیغی و سناء علیه قابل مشاهده قانونلرک ده دائمی صورتده عینی قالمادقلرینی استتاج ایدرز. احوالده قانونلرک قابل تحوّل اولدقلری نتیجه سینه واصل اولیورز، لکن شوراسینه ایجه دقت ایتلی که بو نتیجه یه واصل اولماز، بالذات قانونلرک لایتبدلینی پرنسپیی اقتضاسیدر. ظاهر آقانونلرک دکیشدکلرینی سویله یه بیلیرز، فقط بو؛ بعدما دوغرو قانونلر دییه نظر اعتباره آلا جغمز موله کولی قانونلرک لایتبدل ارله رق اعلاقی دیمکدر.

X

بو صورتله، ماضی ده ده بو کونکی تقریبیت درجه سیله دوغرو اولدیغی امنیتله افاده ایدیه بیله جکمز هیچ بر قانون یوقدرد. حتی ده ایلری کیده رک قطعیتله دینه جکم که هیچ بر قانونک اولجه یا کلش اولدیغی قطعياً اثبات ایدیه میه جکدر. بونکه برابر بوراده، قانونلرک لایتبدلینی پرنسپینه عالملرک اعتمادلرینک دوامنه مانع اولان برشی یوقدرد، چونکه هیچ بر قانون؛ ده ا عمومی وده ا ای آ کلاسیلان بر دیگر طرفدن اقامه ایدله دکه اصلاً موقت قانون مرتبه سینه اینه مز و کنديسنک ترک ایدیلسی ده بو یکی قانونک قبول ایدیلسی یوزندندر. اوصورتله که بو ترک و قبول اناسنده بر فترت دوری کچمه ز و پرنسپیلرینه قیمتلرینی محافظه ایدرلر. اساساً بو قانون دکیشمه لری بو پرنسپیلر واسطه سیله واقع اولور و بالذات بو تبدلر، بو پرنسپیلرک پارلاق برر تأ کیدی اولمش اولورلر.

حتی، نه مجریه ایله نه ده استقرا ایله بو تحوّللرک آ کلاشلمه سی واقع اولیه جنی کی بو تحوّلر، آرتق زمان کچدکدن صوکره هر شیی، آز چوق صنی بر ترکیب sy nthèse ادخال ایتکی آراشدیرمق صورتیه ده ایضاح ایدیه میه جکدر.

خایر، اولای بو ترکیب وجوده کله جک واکر بز بر طاقم تحولات قبول ایدیور سهق، بو قبول صرف بو ترکیبی بوز مامق ایچون اوله جقدر.

XI

بورایه قدر قانونلرک حقیقتده دکی شوب دکی شمه دکلرینی بیلیمکه علاقه دار کوز وکیه رک وساده جه انسانلرک، بو قانونلرک متحول اولدقلرینه ایناغلری امکانیه مشغول اولدق. بونلری یاراتان ویا مشاهده ایدن ذهنک خارجنده موجود اوله رق تلقی ایدیلن قانونلر عجیباً بذاته لایتبدیلدرلر؟ بو مسئله یالکیز غیر قابل حل دکل، بلکه تمامیه معناسزدرده. بذاته شیلر عالمده قانونلرک زمانله دکی شوب دکی شمه دکلرینی صورمق نه ایشه یارار؟ نه ایشه یارار که احتمال بویله بر عالمده زمانک هیچ بر معناسی یوقدر. بو عالمک نه اولدبغنه کلنججه؟ بونک ایچون ده نه برشی دوشونه بیلیرز، نه برشی دیه بیلیرز. یاپا جمنز یکانه شی، بو عالمک بز مکندن چوق فرقلی اولمایان بر ذکایه ناصل کوروندیکنی ویا کورونه بیلدیکنی ملاحظه ایتمکدر.

بو صورتده وضع اولنان مسئله، بر طرز حله متحملدر. آرالرنده مثلاملیونلرجه سنهک فرق بولنان ایکی مختلف تاریخنده عالمی مشاهده ایدن ذهنمزه مشابه ایکی ذهن تصور ایدلم. بونلرک ایکیسی ده، مشاهده ایتدکلری واقعه لردن استخراج ایدیلش قانونلر سیسته مند عبارت اولان برر علمینا ایدرلر. بو علملرک یکدیگرندن یک فرقلی اولمالری محتملدر و بو جهتدن قانونلرک تحاول ایتدیکنی ادعا ایدیله بیلیر. لکن بو فرق نه قدر بویوک اولورسه اولسون؛ ینه بزم ذکامن ماهیتنده، فقط دها چوق شامل ویا دها اوزون یاشایاجق بر ذکانک؛ بر ترکیب یاپایلمه سی وقیصه حیاتلری طرفنده ایکی متحرینک واصل اولدقلری تقریبی و قسمی fragmentaire دستورلری، مکمل صورتده انسجاملی یکانه بردستور ایچنه طویلایه بیلیمسی یک اعلا تصور ایدیله بیلیر. بو ذکا ایچون قانونلر دکی شمه مشلردر، عالم لایتبدلدر و یالکیز عالملر غیر مکمل صورتده تنور ایتشلردر.

هندسی بر مقایسه یایمق ایچون، عالمک تحولاتنک تحلیلی بر منحنی اعانه سیله تمثیل ایدلیدیکنی فرض ایدلم. هر کس، بو منحنینک آنجق یک کوچوک بر قوسنی کوره بیلیر. بو قوسی تمامیه بیلن بریسی، عا ئدا اولدبغنی منحنینک مع دله سنی تأسیس ایده بیلیر و بوده اوکا، بو منحنی بی رسم ایدوب نامحدود بر صورتده تمید ایتمکه کافیدر. لکن بو قوس حقه ده غیر مکمل معلوماتی وارد و بناء علیه معادله بی تأسیسده

یانیه بیلیر . اکر منحنی یی تمدید ایتمک ایسترسه ، رسم ایدیه جکی خط ؛ معلوم قوس نه قدر قیصه ایسه و تمدیدده نه قدر فضله یاییلمق ایسته نیلیورسه ، او نسبتده حقیقی منحنی دن انحراف ایدر . بو منحنی نك دیگر بر قوسی کوردن باشقه بر مشاهد ایچون ده ینه عینی شی واقعدر ، یعنی اوده بو قوسی غیرمکمل صورتده بیایر . بو ایکی متحرینك بر برندن اوزاقلقلری نه قدر آز اولورسه اولسون ، بورسم ایدیه جکلری تمدید خطلری بر بویه التصاق ایتیه جکلردر . فقط بو ، دها کنش کوردن و منحینك ؛ بو ایکی قوس ایچنده بولان بر قسمی یکدن مشاهده ایدن باشقه بر مشاهدك دها دوغرو بر معادله یازه جق حالد اولدیغنی و بو صورتله اولنرك بر برندن متباعد دستورلری برلشدیرمه جکنی اثبات ایتیز . حتی بو حقیقی منحنی نه قدر غیرمأمول انحنالر عرض ایدرسه ایتسون ، کندیسندن ، آرزو ایدلکی قدر اوزون بر طول اوزرنده آرزو ایدلکی قدر آز انحراف ایدن تحلیلی بر منحنی دائماً موجوددر .

هر آن ؛ عالم یرینه ، بر بسیط رمز لر سیستهمی اقامه ایتهم شبهه سز بر چوق قارئلرك خوشنه کیتیه جکدر . بو ساده ریاضیلک اعتیاد مسلکیسندن دکل ، بلکه موضوعمک ماهیتك بکا بویه بر وضعیت آله می مطلق صورتده آمر اولماسندندر . برغسونیه عالمك قانونلری یوقدر . قانونلری اولان شی ، ساده جه عالمك کندیلری ایچون وجوده کتیردکلری عالمك آز چوق شکلی بوزولش صورتیدر . طبیعت قانونلره اداره اولنور دینلکی وقت بو صورتك اولدجه اصلنه مشابه اولدیغنی آ کلاشیلیر . بناء علیه بو صورت ویا لکز بو صورت اوزرنده محاکمه ایتیه لی یز ، عکسی تقدیرده تدقیقمزك موضوعی اولان بالذات قانون فکری کوزدن غائب اولور . حالبوکه بو صورت پارچه لرینه آریلیر ، عناصرینه تحلیل ایدیه بیلیر و ایچنده بر برلرندن خارج آنلر و یکدیگرینه غیر تابع قسملر تمیز ایدیه بیلیر . اکر بن بعضاً بو عالمی افراط درجه ده بسیطلشدیردم و بو عنصرلری پك آز عدده انحصار ایتدیردمسه بوده بر درجه مسئله سندن باشقه برشی دکلدر . بو ، بن استدلاللاریمک نه ماهیتنی نه ده اهمیتلری دیکشدرر ، یالکز بو صورتله اولنرك سویه نیلمه سی دها قیصالمش اولور .